

ISSN 1857 - 92

INTERNATIONAL JOURNAL

Institute of Knowledge Management

KNOWLEDGE

Scientific Papers

Vol. 13.3

IJK, Vol. 13.3, pp. 522, Skopje, 2016

Global Impact and Quality Factor 1.023 (2015)
<http://globalimpactfactor.com/knowledge-international-journal/>

THE TEACHER OF THE FUTURE
Ninth International Scientific Conference
17-19.6.2016, Durres, Republic of Albania

THE TEACHER OF THE FUTURE
Ninth International Scientific Conference
17-19.6.2016, Durres, Republic of Albania

KNOWLEDGE

***INTERNATIONAL JOURNAL
SCIENTIFIC PAPERS
VOL 13.3***

***17-19 JUNE, 2016
DURRES, REPUBLIC OF ALBANIA***

INSTITUTE OF KNOWLEDGE MANAGEMENT
SKOPJE, MACEDONIA

KNOWLEDGE

International Journal Scientific papers Vol. 13.3

Editing Board

Vlado Kambovski PhD, Robert Dimitrovski PhD, Predrag Trajković PhD, Maria Kavdanska PhD, Svetlana Trajković PhD, Zivota Radosavljević PhD, Siniša Zarić PhD, Margarita Koleva PhD, Mile Matijević PhD, Nonka Mateva PhD, Rositsa Chobanova PhD, Mirjana Borota – Popovska PhD, Aleksandar Nikolovski PhD, Jove Kekenovski PhD, Marija Knezević PhD, Ilija Nasov PhD, Irina Singaveskaya PhD, Venelin Terziev PhD, Dzulijana Tomovska PhD, Oliver Dimitrijević PhD, Nedzat Koraljić PhD, Nebojsa Pavlović PhD, Nikolina Ognenska PhD, Dimitrija Popovski PhD, Lisen Bashkurti PhD, Tome Naumov PhD, Trajce Dojcinovski PhD, Jana Merdzanova PhD, Zoran Srzentić PhD, Nikolai Sashkov Cankov PhD

Preparing and correction: Liljana Pushova, Jasmina Dimitrovska

Print: GRAFOPROM – Bitola

Editor: IKM – Skopje

For editor

Robert Dimitrovski PhD

KNOWLEDGE

International Journal Scientific Papers Vol. 13.3

ISSN 1857-92

SCIENTIFIC COMMITTEE

President: Academician Prof. Vlado Kambovski, PhD

- Prof. Robert Dimitrovski PhD, Faculty of Management, MIT University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Zivota Radosavljević PhD, Dean, Faculty FORCUP, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Rosica Cobanova PhD, Bulgarian Academy of Sciences (Bulgaria)
- Prof. Siniša Zarić PhD, President of the Committee for Awarding (Croatia)
- Prof. Ilija Nasov PhD, Research and Development center PLASMA, Skopje (Macedonia)
- Prof. Aleksandar Nikolovski PhD, Rector of FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Anita Trajkovska PhD, Rochester University (USA)
- Prof. Milan Radosavljević PhD, Dean, Faculty of strategic and operational management, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Anka Trajkovska-Petkoska PhD, UKLO, Faculty of technology and technical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Predrag Trajković PhD, JMPNT, (Serbia)
- Prof. Lidija Tozi PhD, Faculty of Pharmacy, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Bistra Angelovska, Faculty of Medicine, University “Goce Delcev”, Shtip (Macedonia)
- Prof. Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Jove Kekenovski PhD, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Sasho Korunoski, Dean, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Cvetko Andreevski, Vice rector, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Margarita Koleva PhD, Dean, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Roussi Minev PhD, Rouse University (Bulgaria)
- Prof. Krasimir Ivanov PhD, Rouse University (Bulgaria)
- Prof. Boris Sakakushev PhD, Rouse University (Bulgaria)
- Prof. Aleksandar Donchev, MIT University, Faculty of Law, Skopje (Macedonia)
- Prof. Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Mirjana Borota-Popovska, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Prof. Marija Topuzovska-Latkovic, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Prof. Marija Knezević PhD, Academic, Banja Luka, (Bosnia and Herzegovina)
- Ljupco Naumovski PhD, Forum for Mobility and Research, Bitola (Macedonia)
- Prof. Oliver Iliev PhD, Faculty of Communication and IT, FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Dimitrija Popovski PhD, Faculty of Sport, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Yuri Doroshenko PhD, Dean, Faculty of Economics and Management, Belgorod (Russian Federation)
- Prof. Sashko Plachkov PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Ivan Petkov PhD, Rector, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Vladimir Lazarov PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Tosko Krstev PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)

THE TEACHER OF THE FUTURE
Ninth International Scientific Conference
17-19.6.2016, Durres, Republic of Albania

- Prof. Antoanela Hristova PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Azra Adzajlić – Dedović PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Zorka Grandov, PhD, Pan-European University APEIRON, Banja Luka (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Aleksandr Korablev, PhD, Dean, Faculty for economy and management, Saint Petersburg State Forest Technical University, Saint Petersburg (Russian Federation)
- Prof. Primoz Dolenc, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Doc. Igor Stubelj, PhD, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Hristo Beloev PhD, Bulgarian Academy of Science, University of Rouse (Bulgaria)
- Prof. Venelin Terziev PhD, University of Rouse (Bulgaria)
- Prof. Branko Sotirov PhD, University of Rouse (Bulgaria)
- Prof Karl Schopf, PhD, Akademie fur wissenschaftliche forchung und studium, Wien (Austria)
- Prof. Isa Spahiju PhD, International Balkan University (Macedonia)
- Prof. Volodymyr Denysyuk, PhD, Dobrov Center for Scientific and Technological Potential and History studies at the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
- Prof. Laste Spasovski PhD, Vocational and educational centre, Skopje (Macedonia)
- Prof. Branislav Simonović PhD, Faculty of law, Kragujevac (Serbia)
- Prof. Dragan Koković PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Sasha Kicoshev PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Pere Tumbaš PhD, Faculty of Economics , University of Novi Sad , Subotica (Serbia)
- Prof. Natalija Kirejenko PhD, Faculty For economic and Business, Institute of Entrepreneurial Activity, Minsk (Belarus)
- Prof. Zoja Katru PhD, Prorector, Euro College, Istanbul (Turkey)
- Prof. Mustafa Kacar PhD, Euro College, Istanbul (Turkey)
- Prof Evgenia Penkova-Pantaleeva PhD, UNWE -Sofia (Bulgaria)
- Prof. Nikolina Ognenska PhD, Faculty of Music, SEU - Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Tihomir Domazet PhD, President of the Croatian Institute for Finance and Accounting (Croatia)
- Prof. Stojan Ivanov Ivanov PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Maja Lubenova Cholakova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Daniela Ivanova Popova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Branimir Kampl PhD, Institute SANO, Zagreb (Croatia)
- Prof. Marina Simin PhD, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Miladin Kalinić, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Helmut Schramke PhD, former Head of the University of Vienna Reform Group (Austria)
- Prof. Ahmad Zakeri PhD, University of Wolver Hampton, (United Kingdom)
- Prof. Tzako Pantaleev PhD, NBUniversity , Sofia (Bulgaria)
- Prof. Lisen Bashkurti PhD, Global Vice President of Sun Moon University (Albania)
- Prof. Baki Koleci PhD , University Hadzi Zeka , (Kosovo)
- Prof. Ivana Jelić PhD, University of Podgorica, Faculty of Law, (MNE)
- Prof. Islam Hasani PhD, Kingston University (Bahrein)
- Prof. Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Prof. Jonko Kunchev PhD, University „Cernorizec Hrabar“ - Varna (Bulgaria)
- Prof. Nedjad Korajlić PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)

THE TEACHER OF THE FUTURE
Ninth International Scientific Conference
17-19.6.2016, Durres, Republic of Albania

Herzegovina)

- Prof. Alisabri Šabani PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Jova Ateljević PhD, Faculty of Economy, University of Banja Luka, (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Branislav Simonović PhD, Faculty of law University of Kragujevac (Serbia)
- Doc. Tatyana Sobolieva PhD, State Higher Education Establishment Vadiym Getman Kiyev National Economic University, Kiyev (Ukraine)
- Prof. Svetlana Trajković PhD, High college for professional applied studies, Vranje (Serbia)
- Prof. Suzana Pavlović PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Zorka Jugović PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Dragan Marinković PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Dusan Ristić, PhD Emeritus – Faculty of Management, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Rumen Stefanov, PhD, Dean, Faculty of public health, Medical University of Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Stojna Ristevska PhD, Dean, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Snezana Stoilova, PhD, High Medical School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Lence Mircevska PhD, High Medical School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Dzulijana Tomovska, PhD, Dean, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Mitre Stojanovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Ljupce Kocovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Vasil Zecev PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Nikola Bozkov PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Vasil Pehlivanov PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Oliver Dimitrijević PhD, High medical school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Venelin Madanski PhD, National Military University Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Prof. Svilen Stefanov PhD, National Military University Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Prof. Vanja Banabakova PhD, National Military University Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Prof. Erzika Antić PhD, High medical school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Jelena Stojanović PhD, High medical school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Miodrag Smelcerović PhD, High medical school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Doc. Marija Kostić PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Doc. Sandra Živanović PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Doc. Snežana Milićević PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Doc. Nebojsa Pavlović PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Prof. Kamal Al-Nakib PhD, College of Business Administration Department, Kingdom University (Bahrain)
- Venus Del Rosario, Arab Open University (Philippines)
- Nishad M. Navaz, Kingdom University (India)

CONTENTS

ORGANIZATIONAL SUSTAINABILITY AND SUCCESSFUL CHANGE MANAGEMENT	15
ROBERT DIMITROVSKI, PhD	15
SHABAN SALIU, PhD	15
SUZANA SAMARXIU, PhD	15
LILJANA PUSHOVA, MSc	15
THE REFORM IN EDUCATION AND THE REFORM IN THINKING IN THE CONTEXT OF SELF-ORGANIZING COMPLEX SYSTEMS	25
KRASIMIRA MARULEVSKA, PhD	25
INCLUSIVE EDUCATION IN ALBANIA: TEACHERS' ROLE	31
GENTJANA TARAJ, PhD	31
LINDITA LUTAJ, PhD	31
THE TEACHER AS AN INNOVATOR – TEACHING PRACTICES AND PEDAGOGICAL STRATEGIES FOR IMPROVEMENT OF THE SCHOOL PROCESS	37
RUMIANA BUDJEVA, PhD	37
EDUCOLOGY, PEDAGOGY, AND TEACHING METHODS OF THE LITERARY EDUCATION	43
VIOLETA DIMOVA PhD	43
BILJANA IVANOVA MA	43
BUILDING COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS AND THE ROLE OF TEACHERS IN MODERN TEACHING PROCESS	47
NATALIA MILIKIC, PhD	47
IRENA STEVOVIC, MA	47
THE EFFECTIVE CONTROL - AN ALTERNATIVE FOR THE DEVELOPMENT OF THE UNIVERSITY INSTITUTION	51
EVGENIY STOYANOV, D.Sc	51
INNOVATIVE EDUCATIONAL PROCESS IN VISUAL ARTS	55
ESTER MILENTIJEVIĆ, MSc	55
SUZANA VUČKOVIĆ, PhD	55
LJILJANA ŠUNJAREVIĆ ARBAJTER, MSc	55
ALEKSANDRA ARVANITIDIS, PhD	55
HRM SHORTCOMINGS AND THE NEED FOR TRANSFORMATION	61
GABRIELA KRSTEVSKA, PhD	61
MANAGEMENT OF HUMAN RESOURCES IN THE KINDERGARTEN	65
SLAVEYKA ZLATEVA, PhD	65
ENVIRONMENTAL EDUCATION AND METHODS FOR SUCCESSFUL LEARNING	73
SNEZANA STAVREVA VESELINOVSKA, PhD	73
SNEZANA KIROVA, MA	73
COMBATING MOBING IN THE WORKPLACE	79
IZET ZEQRIRI, PhD	79
BRIKEND AZIRI, PhD	79
RESEARCH OF THE CONSTRUCT „EDUCATED...“ AT ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS	85
NADEZHDA KALOYANOVA Ph.D	85
INVESTMENT STRATEGIES OF EQUITY MUTUAL FUNDS IN THE R. OF MACEDONIA	91
NEBOJSA CVETANOVSKI, PhD	91
DANIELA CVETANOVSKA, MSc	91
MONETARY INSTRUMENTS OF THE MONETARY POLICY IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA	97
NERITAN TURKESHI, PhD	97
CHALLENGES OF MODERN WORLD - SOME INCONSIDERATION AND HASTINESS IN THE EDUCATIONAL CHANGES OF THE ALBANIAN PRIMARY SCHOOL	101
FIORALBA SATKA Ph.D	101

THE TEACHER OF THE FUTURE
Ninth International Scientific Conference
17-19.6.2016, Durres, Republic of Albania

SHQIPE HAXHIHYSENI, PhD.....	101
LEDIA KASHAHU, PhD.....	101
XHILDA MADANI, MSc.....	101
LEADERSHIP ROLE AS ESSENTIAL IN THE PARTNERSHIP	107
TEACHER-STUDENT	107
EVIS ÇELO, PhD	107
SKENDER DAMINI, MSc.....	107
L. DAMINI.....	107
PROFESSIONAL EDUCATION AND LABOUR MARKET	112
DERNITSA BOGDANSKA, PhD.....	112
VASILISA KARAKOVA	112
PROFESSIONAL ROLES OF THE TEACHER - TRADITIONS AND PROSPECTS	117
TINKA IVANOVA	117
PRACTICAL ASPECT OF LEARNING MULTIPLICATION AND DIVISION IN	123
SECOND CLASS IN BULGARIA	123
ZLATINA K. SHARKOVA PhD.....	123
THE NEED OF A CHANGED ROLE OF TEACHERS IN HIGHER EDUCATION GERMAN	
LANGUAGE TEACHING FOR ALL DISCIPLINES	127
ELENA CICKOVSKA, PhD.....	127
TRAINING OF STAFF AND TRANSFER OF TRAINING	133
DELVINA KËRLUKU, MSc.....	133
THE USE OF PORTFOLIOS AS A TOOL TO ENCOURAGE DISCUSSION BETWEEN	
STUDENTS AND TEACHERS	139
MERITA HOXHA	139
ETLEVA HAXHIHYSENI.....	139
THE TEACHER OF THE FUTURE IN KOSOVO	143
AGNESA HASIMJA, MA.....	143
THE INVESTMENT PROCESS AND INVESTMENT PHILOSOPHY AS A KEY OF	
SUCCESS OF ENTREPRENEURS	147
JETON MAZLLAMI, PhD.....	147
ARLINDA MAZLLAMI, MSc.....	147
SHQYRTIMI TEORIK I MARRËDHËNIES MIDIS MENAXHIMIT TË KLASËS DHE	
MËSIMDHËNIES EFEKTIVE NË ARSIMIN FILLOR	153
EVJONDA PYLLI, MSc.....	153
MODEL FOR EFFECTIVE AND EFFICIENT MANAGEMENT OF THE FAMILY	
BUSINESS	159
BEDRI ADEMI, PhD.....	159
INTERNATIONAL STRATEGIES OF FOREIGN INVESTMENT AND TRANSFER OF	
TECHNOLOGY	165
BILJANA BUZLEVSKI, PhD.....	165
ALEKSANDRA CIBREVA - JOVANOVSKA, PhD.....	165
ALEKSANDAR DEJANOVSKI, PhD	165
IRENA KORUBIN, MSc.....	165
MENAXHMENTI DHE PËRSHTATJA E BIZNESIT ME MJEDISËT E REJA	
KONKURUESE	175
BAKI KOLECI	175
HEAD OF SCHOOL AS MANAGER	179
NEVILA VISHKO-MEHMETI.....	179
TECHNOLOGICAL OPTIONS FOR MASTERING OF THE ARITHMETIC OPERATIONS	
ADDITION AND SUBTRACTION WITH NATURAL NUMBERS UP TO 100	183
VLADIMIRA ANGELOVA, PhD.....	183
ACCOUNTING ESTIMATE KNOWLEDGE - A PREVENTION AGAINST MANIPULATION	
OF FINANCIAL STATEMENTS OF THE ENTERPRISES	189
VALENTINA STANEVA, PhD	189

KUPTIMI DHE RËNDËSIA E KOMUNIKIMIT.....	193
VIOLETA KOLECI KOLEGJI, PhD.....	193
APPROPRIATENESS OF CREDIT POLICIES OF COMMERCIAL BANKS IN RELATION TO THE PERFORMANCE OF SMES IN KOSOVO	199
IBISH MAZREKU, PhD.....	199
FISNIK MORINA MSc	199
POTENTIAL FOR INCREASE OF THE COLLABORATION AND INVESTMENTS BETWEEN REPUBLIC OF BULGARIA AND REPUBLIC OF SERBIA	205
MAJA RANDJELOVIC	205
DEJAN DJORDJEVIC.....	205
MILICA ZIVKOVIC.....	205
ECONOMIC APPROACH TO HEALTH SYSTEMS - HEALTH MANAGEMENT	209
IGOR TANTUROVSKI PhD.....	209
THE ROLE OF THE STRATEGIC PLANNING IN THE HOSPITAL MANAGEMENT.....	215
MIKI FILEV, PhD	215
NATALIJA MARKOVIK, PhD.....	215
ALBANIAN DEVELOPMENT AND ECONOMIC INDICATORS	219
ALBANA DEMI	219
SHQIPE XHAFERRI.....	219
MEASURES OF ADMINISTRATIVE PROTECTION OF CLASSIFIED INFORMATION IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA	223
TEMELKO RISTESKI, PhD.....	223
GEORGI TONOVSKI, PhD	223
JOVE KEKENOVSKI, PhD	223
ANITA GLIGOROVA MA.....	223
ELECTIONS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA AND ITS ELECTORAL SYSTEM ...	229
MERSIM MAKSUTI, PhD	229
PROCEDURAL CODE OF ALBANIA AND THE IMPLEMENTATION OF ALTERNATIVE SENTENCING.....	235
SKENDER DAMINI	235
LISIEN DAMINI.....	235
EVIS CELO, Ph.D	235
SOME OF THE JUVENILE DELINQUENCY FACTORS IN MACEDONIA.....	241
ERSIN SULEJMANI, MSc	241
CLARIFICATION OF SOME TERMS RELATED TO THE TRAINING OF SPECIALIST IN CULTURAL MANAGEMENT	245
NIKOLAY KUKOLEV	245
CAUSES OF ORGANIZED CRIME IN THE BALKANS.....	250
KOLË KRASNIQI, PhD.....	250
TAX EVASION AS CHRONICAL PROBLEM OF CONTEMPORARY ECONOMIES	255
GJORGJI PETRESKI	255
LAZE JAKIMOSKI.....	255
THE ACTA AGREEMENT AND MACEDONIA.....	261
BERAT AQIFI, PhD.....	261
SASHA DUKOSKI, PhD	261
MONEY LAUNDERING AS A FORM OF ORGANIZED CRIME.....	267
STEVAN ALEKSOSKI, PhD	267
OGNEN ALEKSOSKI, MSc	267
SATISFACTION FROM THE WORK – EMPIRICAL ANALYSIS	275
STOJAN KOCEV, PhD	275
QUALITATIVE RESEARCH METHODS.....	283
ANA PETROVSKA	283
VLADO VELKOSKI, PhD	283

AGRICULTURE DEVELOPMENT STRATEGY IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA: BETWEEN SUBSIDIES, EU SUPPORT AND PRESSURE FROM LIBERALIZATION	289
RUZHDI MATOSHI, PHD	289
POSSIBILITIES FOR APPLICATION OF THE TOURISTED ANIMATION IN THE KINDERGARTEN AND PRIMARY SCHOOL.....	299
ZLATKA DIMITROVA PHD.....	299
COMPILING A MEDICAL CORPUS FOR PROFESSIONAL WRITING	303
IN ENGLISH.....	303
ILINA DOYKOVA, PHD	303
PARENTS' KNOWLEDGE ABOUT AND ATTITUDES TOWARDS PREVENTION OF CHILDREN'S EYE HEALTH	309
KATYA POPOVA	309
GALINA TERZIEVA	309
CHANGES IN COGNITIVE ABILITIES OF CHILDREN WITH DISORDERS OF LEARNING UNDER THE IMPACT OF SENSORY- MOTOR THERAPY.....	315
EMIL MARINOV.....	315
SILVIA TCVETKOVA	315
KRASIMIRA STANEVA	315
GPS' PERCEPTION OF MULTIMORBIDITY IN GENERAL PRACTICE	319
DANIELA MILEVA – NIKOLOVA	319
MARIA SEMERDZIEVA.....	319
GERGANA FOREVA.....	319
RADOST ASENOVA.....	319
MAGNETIC RESONANCE OF THE BRAINSTEM- SPECIFIC FINDINGS.....	323
DORA ZLATAREVA, Ph.D.....	323
KIRIL KARAMFILOFF, Ph.D.....	323
PETYA GEOREVA, Ph.D	323
RELATION-LIFE QUALITY AND ONCOLOGICAL DISEASES PREVENTION.....	327
MAYYA ATANASOVA.....	327
PETYA STEFANOVA.....	327
IMPROVING THE NUTRITIONAL KNOWLEDGE FOR HEALTHY AGING	333
VALENTINA PAVLOVA	333
MARIJA MENKINOSKA	333
TATJANA BLAZHEVSKA	333
BILJANA MARKOVSKA.....	333
WORK RELATED DISEASES WITH A FOCUS ON OCCUPATIONAL MEDICAL PRACTICES	339
PETYA GEOREVA	339
KIRIL KARAMFILOFF.....	339
STEFKA MANTAROVA	339
DESI SLAVA BAKOVA	339
RADKA TA FRADZHYSKA.....	339
YOUNG ADULT DEALING WITH SERIOUS AND INCURABLE DESEASES DISPLAYED THROUGH NOVEL "GREEN HOROSCOPE" BY TOME BOGDANOVSKI	343
JOVANKA DENKOVA, PHD	343
TEAMWORK - CONTEMPORARY CONDUCT HEALTHCARE PROFESSIONALS	349
SILVIA TCVETKOVA, PHD	349
KAMELIA TCVETANOVA, PHD	349
SURVEY OF KNOWLEDGE AND ATTITUDES ON PREVENTION OF CERVICAL CANCER	355
GALINA TERZIEVA, PHD.....	355
MONIKA OBREJKOVA.....	355

THE PARENTS OF SPECIAL NEED STUDENDS - ATTITUDE TOWARD THE RECOGNITION AND ADMISSION OF THE PUPILS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN NORMAL CLASSES.....	361
DONIKA DARDHA, PHD	361
MARIELA BURDA, PHD.....	361
PSYCHOLINGUISTICS IMPLICATIONS AND PERSPECTIVES IN THE FUNCTION OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING	367
ISA SPAHIU, PHD	367
EDITA KAMBERI SPAHIU, MSC	367
CULTURE AND THE LEXICS AS ESSENTIAL COMPONENTS	371
IN THE STUDYING OF FOREIGN LANGUAGE	371
MUSTAFA IBRAHIMI, PHD.....	371
DEFINITIONS OF THE CONCEPT OF TRANSLATION AND TRANSLATOR IN THE HISTORY OF MANKIND.....	375
MARIJA LEONTIK, PHD.....	375
METAMORPHOSIS OF GREAT GODDESS MYTH IN ALBANIAN CONTEMPORARY NOVELS.....	381
(A COMPARATIVE APPROACH BETWEEN THE NOVELS, <i>LAS CEMETERY</i> BY ZIJA ÇELA AND.....	381
<i>BLACK MËRKUNA</i> BY AGRON TUFA).....	381
MARISA KËRBIZI, PHD	381
USING SOCIAL NETWORKING SITES IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING	387
ELDA TARTARI, PHD	387
ANITA MUHO, PHD.....	387
SOME TRANSLATION PROBLEMS IN THE DERIVED WORDS WITH PREFIXES IN ENGLISH AND ALBANIAN LANGUAGE	391
OLSA XHINA	391
SOUNDS METAPHOR OF HUMAN SENTIMENTS.....	395
(LONELINESS AS A AESTHETIC REJECTION IN FREDERIK RRESHPJE' S POETRY).....	395
RIZA BRAHOLLI	395
THE IMPLEMENTATION OF COMMUNICATIVE LANGUAGE TEACHING (CLT) IN AN EFL CONTEXT: A CASE STUDY OF IRAQI LEARNERS' ATTITUDES AND PERCEPTIONS.....	403
EKREM EROZ, PHD	403
FUTURE TRENDS IN TEACHING OF TRANSLATION TECHNOLOGY	409
RADMILA RADONJIĆ MA	409
CONTENT ANALYSYS OF AESTHETIC EDUCATION ACCORDING TO EDUCATION PLAN AND PROGRAMM	411
DALIBORKA ĐERKOVIĆ, MSC.....	411
CONDITIONS AND PERSPECTIVES OF UNIVERSITY SPORT IN MACEDONIA AND OTHER BALCAN COUNTRIES.....	417
BILJANA POPESKA PH.D.....	417
SNEZANA JOVANOVA MITKOVSKA PH.D	417
TRAJCO DIMKOV, PHD.....	417
NIKOLA SMILKOV, PHD.....	417
YOUTH AND THE GAMBLING	425
ELENA STAVROVA, PHD.....	425
LINDITA DURMISHI, PHD	425
DINKA ZLATEVA, PHD.....	425
LEISURE TIME IN CONTEMPORARY SOCIETY	437
DESPINA SIVEVSKA, PHD.....	437

SPORT ACTIVITIES AND INTERESTS FOR SPORT DURING LEISURE TIME AT THE STUDENTS OF FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES, UNIVERSITY GOCE DELCEV IN STIP	443
BILJANA POPESKA, PHD	443
DESPINA SIVEVSKA, PHD.....	443
RAISES AND FALIOURS OF RESTLING IN MACEDONIA.....	449
TRAJCO DIMKOV.....	449
SOLAR DRYER CONTROLLED AND MONITORED THROUGH THE INTERNET	455
DIMITRIJA ANGELKOV	455
DUSKO LAZOV	455
SIGNIFICANCE OF FIELD EXPERIMENTS IN AGROCHEMICAL RESEARCH	469
PETAR PETROV	469
BACKGROUND AND BASIC FEATURES OF OHRID BELVICA <i>SALMO OHRIDANUS</i> (STEINDACHNER, 1892) OF OHRID LAKE	477
KATERINA BELICHOVSKA, PHD.....	477
DANIELA BELICHOVSKA, PHD.....	477
IMPROVING THE QUALITY OF DRINKING WATER AFTER FILTRATION PROCESS	481
TATJANA BLAZHEVSKA	481
VALENTINA PAVLOVA	481
MARIJA MENINKOSKA	481
PROCEDURES FOR WASTEWATER TREATMENT	487
BLAGICA CEKOVA, PHD	487
VIKTORIJA BEZHOVSKA.....	487
ERHAN MUSTAFA	487
FILIP JOVANOVSKI	487
ANTIMICROBIAL ACTIVITY OF ESSENTIAL OILS FROM MEDICINAL PLANTS THYMUS SERPYLLUM, MENTHA PIPERITA, MELISSA OFFICINALIS, MATRICARIA CHAMOMILLA AND THEIR USE AS ADJUVANT THERAPY IN THE TREATMENT OF CERTAIN NEUROLOGICAL DISEASES.....	493
DRAGAN JOVANOV	493
MONIKA JOVANOVA	493
BOJAN MITROVSKI.....	493
PROFESIONISTI NË MARRDHËNIE ME FAMILJEN E FËMIJËS ME NEVOJA TË VECANTA	501
ARBANA ZHAPAJ	501
THE ROLE OF TEACHERS IN VISUAL COMMUNICATION AND COGNITIVE INTERACTION IN MODERN EDUCATIONAL-ARTISTIC PROCESS	509
MAJA HRVANOVIC, PHD.....	509
EMINA BEGOVIC, PHD.....	509
STUDY APPLICABILITY OF PHOTOGRAMMETRIC METHOD FOR MEASURING THE DIMENSIONS OF THE SMALLER 2MM.....	515
BORIS SAKAKUSHEV PHD,.....	515
GEORGI GEORGIEV MSC.....	515

LEISURE TIME IN CONTEMPORARY SOCIETY

Despina Sivevska, PhD

Faculty of educational sciences, University "Goce Delcev" Stip Macedonia
despina.sivevska@ugd.edu.mk

Abstract: Leisure time is an integral part of human activity, time out of professional activities, family and social commitments. During this time the individual selects the activities, forms and manners for rest, activities, entertainment and creativity according his/hers own wishes. It is conditioned by the society, it is always part of certain context (family, school, peer group, as a whole society in general, etc.) and has its own content, it is expedient and value stained.

With the rapid socio-cultural changes, changes and problems also occurs in the manner of spending the leisure time. Traditional cultural values are changing, new values reveal, new variety of activities, groups, and thus, on the one hand, it's changing the contents of the leisure time, and on the other hand less attention s devoted to its contents. Instead of cultural goods in the leisure time, the contents of mass culture and consumption are more dominant. Therefore, a special attention should be paid to the contents used to fill the free time as well as the factors that can contribute to cultural fulfilling of the and leisure time of children and youth.

Keywords: leisure time, contemporary society, school, values

СЛОБОДНОТО ВРЕМЕ ВО СОВРЕМЕНОТО ОПШТЕСТВО

д-р Деспина Сивевска

Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип, РМакедонија
despina.sivevska@ugd.edu.mk

Резиме: Слободното време е составен дел од човековата активност, време надвор од професионалните, семејните и општествените обврски, време во кое поединецот според својата војла ги избира формите и содржините на одмор, разонода и творештво. Тоа е општествено условено, секогаш е дел од одреден контекст (семејство, училиште, група на врсници, општеството во целина и сл.), има своја содржина, целисходно е и вредносно обоено.

Со брзите социо-културно промени, промени, па и проблеми, се јавуваат и во начинот на поминување на слободното време. Се менуваат традиционалните културни вредности и се јавуваат нови вредности, нови различни активности, групи и со самото тоа ,од една страна, се менува и содржајноста на слободното време, а од друга страна недоволно се посветува внимание на активностите и содржините со кои истото е исполнето. Наместо културни добра во слободното време, се повеќе преовладуваат содржини на масовна и потрошувачка култура. Оттаму, посебно внимание треба да се обрати на содржините со кои се исполнува слободното време и на факторите кои може да придонесат до културно исполнување на слободното време на децата и младите.

Клучни зборови: слободно време, современо општество, училиште, вредности

1. ВОВЕД

Со развојот на техниката, технологијата и индустријата, слободното време добива поголема општествена и социокултурна важност. Новите техники и технологии, спознанијата, новите знаења и нивната примена сè се посоефицирани, а за да може човекот да ги следи и употребува, потребно е да биде во чекор со времето во кое живее. Како што општеството и технологијата и понатаму сè поинтензивно се усовршуваат и ја менуваат положбата на човекот во современиот свет, така и слободното време станува предмет на интерес и на училишниот курикулум. Во нашето транзициско општество, кое секојдневно интесивно се менува, слободното време е подложено на многубројни влијанија, кои му даваат голема разноликост во однос на структурата на користење на слободното време.

Под влијание на хедонистичкиот начин на живот, каде преовладува комерцијализација и културно непожелни активности, доста се наметливи и агресивни содржините во структурата на слободното време на децата и младите. Дел од авторите (Prskalo i Badrić, 2011) сметаат дека тоа се однесува на зависноста од виртуелниот свет. Денешните генерации млади својата стварност ја доживуваат преку виртуелен свет што носи со себе и негативни последици на менталното здравје.

Пред современиот човек постојано се поставуваат нови барања на потрошувачкото општество кои треба да се задоволат за да може како награда да се добие, поточно купи, слободно време. (Polić, 2003) Појавата и развојот на индустриското општество, покрај другите бројни последици, резултира и со специфично обликување на категоријата млади и деца, воопшто, како и на нивното слободно време.

(Perasović, 2009) Активностите и просторот на слободното време се сфатени како важно средство за реализација на интересите на секој поединец или група.

Современото општество и наметнатиот брз ритам го менуваат начинот и содржините на поминување на слободното време. Се воочува потребата за активно учество, бидејќи современиот начин на живот се карактеризира со изразито намалени телесни активности и пасивност на поединецот. Во иднина се очекува и слободното време, кое ќе го имаме на располагање, да биде обележје на потрошувачката култура.

Истовремено, самиот развој на општеството и наглата урбанизација придонесуваат за значително менување на просторот за живот и работа. Во некои средини, а особено во поголемите градови, владее слепило од стамбени блокови, без да се посвети поголемо внимание на соодветни објекти потребни за културни и социјални активности. Токму, разрешувањето на односот меѓу просторната и општествената средина би требало да биде мерка за проценка на вредносната ориентација и стратегија за постепено обезбедување на основни услови за личен, културен и општествен живот на човекот на сегашноста и иднината.

Сè поголемата урбанизација особено ги загрозува децата и младите, заземајќи им го просторот наменет за игра и забава. Како последица на тоа потиснување, исфрлање на децата од природниот и општествен простор, доаѓа и до изумирање на поедини детски игри, кои се исконски и се пренесуваат од колено на колено, а со тоа изумираат и детските радости во слободното време и слободниот простор. Така, во урбаните населби децата и не се осудуваат да си играат во слободниот простор, ниту ги доживуваат радостите, занесот и распеаноста на детските игри бидејќи најчесто си играат на улица каде ги чекаат бројни ограничувања и опасности, што многу родители ги доведува во ситуација своите деца да ги затвораат во стан, отколку да ги изложуваат на непријатн ризици. Во врска со тоа се јавуваат и некои проблеми кои се поврзани со социјализацијата на просторот и создавање на одредени емоции кон средината во која децата живеат. Некои испитувања покажуваат дека децата, кои живеат во урбаните средини, својата средина не ја доживуваат како интимна и вистински своја, не се во состојба да почувствуваат „сопственост“ на просторот, не го доживуваат како свој ниту во прошетките, ниту во играта (ограничена им е комуникацијата и социјализацијата во просторот), па не можат да го доживеат и како дел од своето битие, што најчесто се изразува како сентименталност кон родниот крај. (Будимир-Нинковиќ, 2008, с.95)

Од друга страна, современиот начин на живот придонесува и до менување на начинот на живот во семејството. Зголеменото работно време, останувањето до доцна на работа, родителите ги става во позиција да немаат доволно време за адекватно посветување на своите деца. Родителите постепено го губат слухот за развојните потреби на своите деца, кои стануваат сè поранливи и осетливи, бидејќи се изложени на силно влијание и провокација на шундот, кичот, профитерски спортски натпревари, секти и бројни новокомпонирани игри од светот на возрасните. Сè почести се разводите меѓу сопругниците, а потомците, децата, тоа го доживуваат болно. Најчесто е присутно и болно идентификување со нездрави и незрели родители. Позитивниот пример на родителите сè полека изостанува и најчесто недостасува.

Однесувањето на денешните млади денес станува сè понеприфатливо, тешко сфатливо и асоцијално. Проблемите се множат секојдневно и свртуваат внимание на себе, а недостасува соодветна реакција од возрасните. Како негативности кои се јавуваат како последица на ваквото однесување се:

Пушењето, кое одамна има пандемични размери, а профитите на тутунската индустрија ги надминуваат сите останати. Децата сè порано стануваат консументи на цигарите, а сè со цел имитација и идентификација со возрасните или врсниците.

Алкохолизмот меѓу младите, исто така, бележи силен подем во последните години. Децата сè помали и сè побргу навлегуваат во алкохолните вирови. Следењето и копирањето на светот на возрасните е постојан пример кој го прифаќаат децата. Алкохолизмот повеќе не е привилегија на возрасните припадници од машкиот пол, туку сè повеќе го козумираат и жени, а што е полошо и децата и младите.

Наркоманијата е исто една од болестите на зависност која сè почесто се среќава кај децата и младите. Бројни се примерите кои укажуваат на тоа дека уште од мала возраст се почнува со наркотици. Децата и младите, епидемично одлучуваат својот скриен, внатрешен свет да го менуваат, а од опкружувањето бегаат на вештачки начин, со помош на хемија, преку користење на различни видови дрога. Најчесто, најрво почнуваат со марихуана, екстази и комбинирање на седативи со алкохол. Тоа се разни хемиски материи кои забрзано ја менуваат менталната структура на човекот: совест, морал, достоинство, волја, мотиви, човечност и поттикнуваат на неприфатливо, асоцијално однесување.

Девијантното однесување на младите, исто така е во постојан пораст. Фактите говорат дека малолетниците сè почесто се извршители на тешки кривични дела. Младите сè почесто излегуваат до доцна, во кафулиња и клубови каде, и покрај законските регулативи, сè уште се лесно достапни и цигарите

и алкохолот. Родителите, честопати за да ги задоволат своите деца, на користење им даваат големи депарлаци, скапи телефони и автомобили.

Денешното современо општество и предизвиците кои со себе ги носи, создава ситуации во кои мирниот живот во училиницата е сè поредок. Лесно достапните и привлечните вонучилишни активности сè повеќе го привлекуваат вниманието на учениците. Учениците честопати збунети за сè она што се случува околу нив, лесно ја губат верата во вредностите на знаењето, на општеството и на сопствениот живот. Затоа и самите наставници сè повеќе се соочуваат со девијантни однесувања кои дополнително им ја оптоваруваат и онака сложената работа.

Деликвенцијата најчесто се јавува онаму каде се присутни нарушувања во семејниот живот, каде се запоставуваат училишните обврски, каде слободното време се поминува во „безделничење“, бесцелно и несодржајно. Затоа треба да се создаде простор за подобар квалитет на живот во целокупното општество, подобрување на веќе постоечките институции и организации (семејство, училиште, слободно време, масмедиуми, средства за информирање и сл.), за да може организирано, посредно и непосредно да се спречи девијантното однесување кај децата и младите.

Денешната современа техника создава „алатки“ кои се синоним за досада. Се наоѓаме во светот на телевизјата, далечинските управувачи, мобилните телефони, интернетот... и сите тие работи избобилуваат со одредена доза на досада. Современото општество сè повеќе станува механизано и автоматизирано. Сето ова се факти кои мораме да ги прифатиме, да се соочиме со нив и да ги земеме предвид последиците на новата технолошка ера.

Денес, и во иднина, голем проблем претставува технолошката зависност. Децата и младите сè повеќе зависат од тој виртуелен свет, а многу истражувања покажуваат дека децата и младите денес своето слободно време го користат во активности и на содржини во кои не се бара телесен и умствен напор. Во обликувањето и равојот на културата на поминување на слободното време најважна улога има семејството бидејќи културните навики кај децата се стекнуваат уште од најмалата возраст. Денешното општество е така структурирано што родителите имаат сè повеќе обврски кои секојдневно мораат да ги исполнат. Факт е дека меѓу професионалните и семејните барања, родителите најпрво ги исполнуваат професионалните обврски, а сè помалку внимание посветуваат на своите деца. Потребите на децата ги задоволуваат со купување на скапи информатички направи со помош на кои децата бегаат во тој виртуелен свет.

Друг проблем, кој се наметнува во денешницата, е хедонизмот. Со уживање и задоволството се постигнуваат резултати без телесен и умствен напор. Секојдневната употреба на мониторот кој создава незабележителна зависност, го одвојува младиот човек од реалните ситуации, како и од оние ситуации кои се создаваат во светот на фантазијата, живеејќи во оние ситуации кои ги нуди и создава виртуелниот свет. Културата на младите доживува трансформации од различен интензитет, станувајќи плодно тло за искоммерцијализирање на групи произведувачки марки и артикли кои служат за остварување на посебните потреби внатре во слободното време. (Leburić i sur., 2007; Prskalo, Badrić, 2011) Културата на младите во современото општество сè повеќе добива карактеристики на мешавина од потреба за изразување на чувствата на една, и рафинирани маркетиншки стратегии на друга страна. (Grossegger i Heinzlmaier, 1997) Младиот човек, како индивидуа, сам ги бира активностите преку кои ќе ги задоволи своите потреби и интереси. Преку интеракција со останатите поединци и групи, децата и младите доживуваат раст на лична самодоверба, а со самото тоа добиваат и подлабоки сознанија за светот околу себе, и јасно го гледаат светот околу себе и својата најтесна социјална средина.

2. СЛОБОДНОТО ВРЕМЕ И УЧИЛИШТЕТО

Воспитното влијание за правилно користење и планирање на слободното време од страна на децата и младите започнува во семејството, кое претставува примарна средина за социјализација, средина во која се одвиваат првите спонтани воспитни процеси и усвојувањето на одредени системи и вредности. Личниот пример, најпрво на родителите, а понатаму и на наставниците, е најмоќната воспитна сила.

Уште додека се образуваат децата и младите, мора да се размислува што учениците работат во текот на своето слободно време. Учениците мораат да бидат оспособени да создаваат вредна култура, да умеат својот живот да го исполнат со креативност, и тоа на задоволувачки начин. Секоја форма на книжевни, уметнички, естетски и физички активности, со помош на кои личноста може креативно да се изрази, треба да биде дел од секојдневниот живот на поединецот. По голем дел од девијантното и деликвеното однесување кај децата и младите се јавува како резултат на досада и неспособност поединецот креативно да го исполни своето слободно време. Кога поединците станат фрустрирани во својот креативен потенцијал, тие обично стануваат деструктивни.

Колку е големо значењето на воспитно-образовниот процес покажуваат и фактите дека учениците во услови без адекватни поттикнувања и правилно воспитно насочување, своето слободно време ќе го поминуваат во штетни активности, во општествено морална смисла, што остава траги и во зрелата доба.

Доколку се создадат соодветни општествено-политички, спортско-забавни, материјално-просторни и културно-просторни услови за адекватно исполнување на слободното време, младите ќе чувствуваат потреба да учествуваат во овие активности кои придонесуваат за социјално добро и лична среќа.

Училиштето, преку својот систем на воспитание и образование, на младите треба да им понуди активности преку кои тие би ги преиспитувале своите интереси, мотиви и креативност за занимавање со одредени активности. Затоа, од особена важност е програмата и нивото на културни активности кои се нудат во училиштето. Преку сите активности и општествени ангажмани на децата и младите, значајно е да им се овозможи социјализација и персонализација, да се ослободат и што понепосредно и поотворено да учествуваат во сите процеси и активности во кои се формираат нови општествени односи во кои секој добива можност да ги реализира своите социјални, образовни, интелектуални и морални вредности. Најинтензивен развој на децата и младите и богатство на мисли и чувства може да се очекува преку нивен креативен ангажман во различните активности во слободното време, каде најнепосредно се преиспитуваат нивните потенцијални сили и можности, а со тоа истовремено се постигнува и самопотврдување и развој на личноста. Таа функција не може да се изведува само преку настава (иако таа има големо влијание), туку токму преку општествените активности и активностите во слободното време за кои децата и младите самостојно се определуваат според своите потреби, желби и интереси и ги остваруваат своите творечки потенцијали на еден непосреден, искрен и на себе својствен начин.

Еден од поголемите недостатоци на денешната концепција на нашиот образовен систем е што премногу внимание се посветува на вреднување на објективно видливите и мерливи резултати од воспитно-образовниот процес, односно на фактите кои се ситуирани во манифестниот курикулум (когнитивни резултати). За целосно формирање на личноста на ученикот, значајно е наставниците, па и сите носители и реализатори на активностите и содржините во слободното време, внимание да посветат и на воспитната компонента (да умеат со своето однесување на учениците да им понудат пример, модел преку кој ќе се идентификуваат, да внимаваат на пораките кои невербално, преку своето однесување им ги испраќаат на учениците во однос на очекувањата од нив, ставовите и чувствата за нивната улога, нивната активност, начин на кој реагираат на нивните грешки и несакано однесување, развој и негување на одредени морални и културни вредности: човечност, почит, бон-тон, солидарност, емпатичност, кооперативност, одговорност, исполнителност и сл.).(Сивевска, 2012)

Иако во текот на наставата се реализираат и други цели неопходни за целосно формирање на личноста на ученикот (воспитание, култура, социјализација), сепак судејќи според вложувањата во образованието (материјални, функционални и кадровски), може да се заклучи дека активностите во слободното време во училиштето се одвиваат во простории после наставата или во други делови од зградата кои не одговараат на современите потреби за организирање на културни и други активности во слободното време. Училиштето премногу го окупира просторот за слободно време на учениците за потребите на образованието; дел од времето што останува го троши на додатна и дополнителна настава; несразмерно голем дел за учење и исполнување на обврските кон наставата, а еден дел од времето учениците поминуваат во секции и други форми на културни активности, чии програми најчесто се подредени на интенциите на редовната настава.

Една од функциите на училиштето е истражување и развивање на внатрешните способности и вештини на децата – многу повеќе од простото развивање на имитацијата и меморијата. Може многу да се направи во предвидувањето на индивидуалното влијание во периодот на слободното време и неработењето (доколицата), како и да се предупреди на можностите од девијантното однесување, било тоа да биде индивидуално или колективно. Улогата на училиштето се состои во тоа да бара од учениците да умеат неработењето (доколицата) да го искористат на креативен начин. Проблемот лежи во самоисполнетоста и самореализацијата, и тоа на сите нивоа на образование. Денешната младина, која во налети на досада својата машкост ја изразува преку крадење, малтретирање немоќни (слаби, неспособни да се одбранат), би требало да се оспособи своето слободно време да го искористи на конструктивен и креативен начин. Досадата која ја чувствува престапникот, воглавно, се јавува поради тоа што тој не располага со средства со кои може да ја победи. Тој е обвинен во својата досада, врзан е со неа сè додека повторно не „оживее“ две, три минути од животот. Треба да се сфати силата на досадата и нејзиното заканување за човековото постоење. Претставниците се „бунтовници без причина“, жртви на сиромаштијата и жртви на неоправдани привилегии, деца кои се обидуваат да се осветат на претерано рамнодушното општество. Сите тие делат едно заедничко искуство, се дават во досада. Досадно им е во училиште, досадно им е семејството, па дури и пред телевизијата.

Затоа, овде од особена важност е улогата на училиштето, па и на потесната и пошироката средина, кои треба на учениците да им понудат интересни програми, содржини и активности преку кои тие ќе ја надминат досадата и истовремено, на креативен и продуктивен начин, ќе го исполнат своето слободно време.

Основното училиште и неговите наставници остануваат првите зачетници на развивањето на интересите за слободните активности, а во многу места и единствени фактори кои на тој план нешто работат. Наставникот е личноста која релативно најдолго време поминува со децата, влијае на формирањето на нивните основни навики и вештини, па така и на навиката за осмислено и рационално користење на слободното време. Според тоа, оправдано е да сметаме дека училиштето ќе биде основното место каде учениците ќе стекнуваат искуство за здраво и правилно користење на слободното време. (Бараковска, 2003, с.113)

Правилното користење на слободното време служи и како ефикасна борба против разните општествено негативни појави и е успешна превентива за патолошки манифестации. Активностите во слободното време можат да послужат за ефикасно воспитание и образование. За да може сето тоа ефикасно и оптимално да се искористи потребно е активностите кои се реализираат во слободното време да бидат доброволни и по слободен избор на учесникот. (Будимир-Нинковиќ, 2008, с.151)

Современиот начин на живот носи и бројни негативни влијанија врз начинот на живот на децата во градските средини: прекумерен престој во затворени простории, недоволна физичка активност, предолго и неправилно седење во училиште и дома, неправилно носење на терет (училишни торби и ранци) кои го загрозуваат правилното држење на телото. Тоа не е значајно само од естетски причини, туку има влијание и врз здравјето на детето, неговиот правилен раст и развој. Правилното држење на телото не е вродено, туку тоа е сложена навика која се стекнува и воспитува во процесот на раст и развој, во секојдневни училишни и домашни услови, преку игра и соодветен систем на вежбање. Лошото држење на телото честопати води кон деформитети кои подоцна тешко се отстрануваат.

Затоа, уште од мала возраст децата треба да се вклучуваат во спортско-рекреативни содржини како што се: прошетка, престој во природа, крос, натпревари во трчање или велосипедизам и сл. Во овој период децата сакаат да учествуваат во игри кои имаат натпреварувачки карактер. Тоа е период на ривалство, наметнување, одмерување на силите и самодоказување. Преку спортот децата и младите се усовршуваат и за живот и за работа, стекнуваат значајни моторички навики и позитивно влијае на подигање на општата работна способност.

Меѓутоа и неконтролираното и нестручно занимавање со спортот, покрај прекумерно истегнување и без соодветна медицинска контрола, може да нанесе и штети на организмот. Во овој период важно е на натпреварувањето да му се приоѓа претпазливо, во согласност со здравствената состојба и нивото на способности кај децата. Затоа, важен е и правилниот избор на спорт, што зависи од телесната конституција на детето, неговите склоности и нивото на психофизичките способности. Изборот треба да им се препушти на децата, со ненаметливи сугестии, заедничка проценка на субјективните (конативни и когнитивни способности) и објективни околности (материјална состојба на семејството, можности за редовно плаќање на членарина, оддалеченоста на местото за тренинг, успехот во училиштето и др.). (Будимир-Нинковиќ, 2008, с.194)

3. ЗАКЛУЧОК

За да може да се создаде каков било проект за општествен, социјален и културен живот на човекот во слободното време во поблиската или подалечна иднина не може, а да се не согледа спрегата меѓу научно-технолошката револуција, цивилизацијата, развојот на општествено-економските односи и основните вредности кои ќе се уважуваат и развиваат во општеството во иднина, и потребите и интересите на човекот кои не можат да се одвојат, туку да се согледаат во дијалектичка спрега меѓу сите наведени фактори. Во целокупната концепција мора да се провлекува човекот кој ќе има можност да го реализира исконското тежнење за активно, слободно и креативно суштество кое постојано открива и се надминува себе си и своите можности.

Вклучувањето на децата и младите во активностите на слободното време во една урбана средина е можно доколку постојат адекватни институции и културно-уметнички и спортски организации кои ќе ги прифатат младите и ќе ги вклучуваат во нив во согласност со нивните желби, интереси и можности. На тој начин, секоја личност ќе има можност да се вклучи во повеќе културни, творечки и спортски активности преку кои ќе ги потврдува и развива своите сили и способности.

Постојаната креативна активност и самопотврдувањето на своите сили се две битни карактеристики кои човекот го ставаат во творечки однос како кон средината (каде истражувајќи менува и менувајќи истражува), така и кон себе. Тоа подразбира зголемена потреба за социјализација, самоактуализација и персонализација, без што не може да се сфати исконското тежнење на човекот за слобода. Слободата на човекот, најнепосредно се исполнува и потврдува во творечка активност и во активностите на слободното време, каде секој на свој начин ги реализира своите образовни, воспитни, културни и креативни потенцијали и можности. (Будимир-Нинковиќ, 2008, с.97)

ЛИТЕРАТУРА

- Badrić M., Prskalo, I. (2011). Participiranje tjelesne aktivnosti u slobodnom vremenu djece i mladih, *Napredak*, Vol.152 No.3-4.
- Бараковска, А. (2003). Педагогија на слободно време, Скопје: Доминант.
- Polić, M., Polić R. (2009). Vrijeme, slobodno od čega i za što? *Filozofska istraživanja*, Vol.29 No.2 (Str. 255 – 270).
- Будимир-Нинковић, Г. (2008). *Педагогија слободног времена- хрестоматија*, Јагодина: Педагошки факултет.
- Сивевска, Д. (2012) Емоционалната клима и однесувањето на учениците во училиштето, Филозофски факултет, Универзитет „Св. Кирил и Методи“ Скопје (необјавена докторска дисертација).
- Сивевска, Д. (2014) Педагогија на слободно време, е – скрипта, Штип: Универзитет "Гоце Делчев"